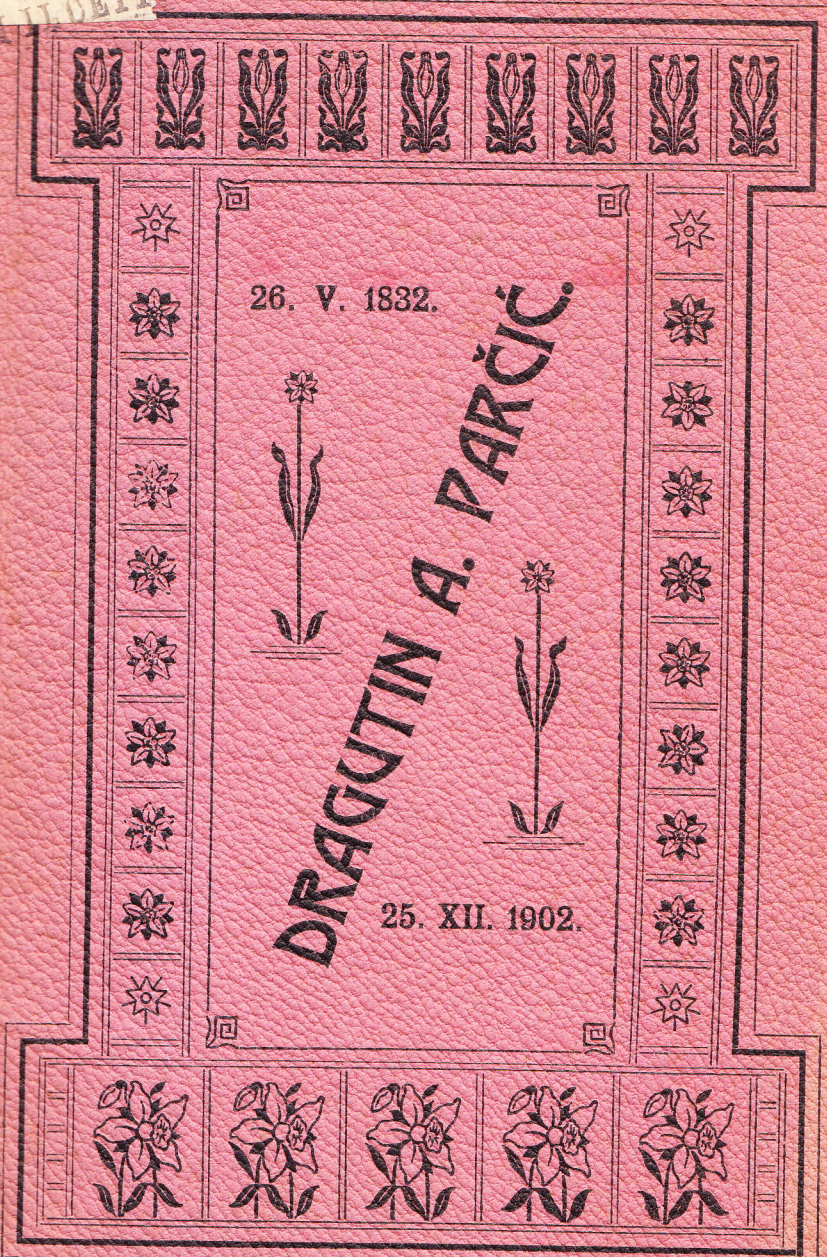

II 95
K. LOETIS.

26. V. 1832.

DRAGUTIN A. PARČIČ.

25. XII. 1902.

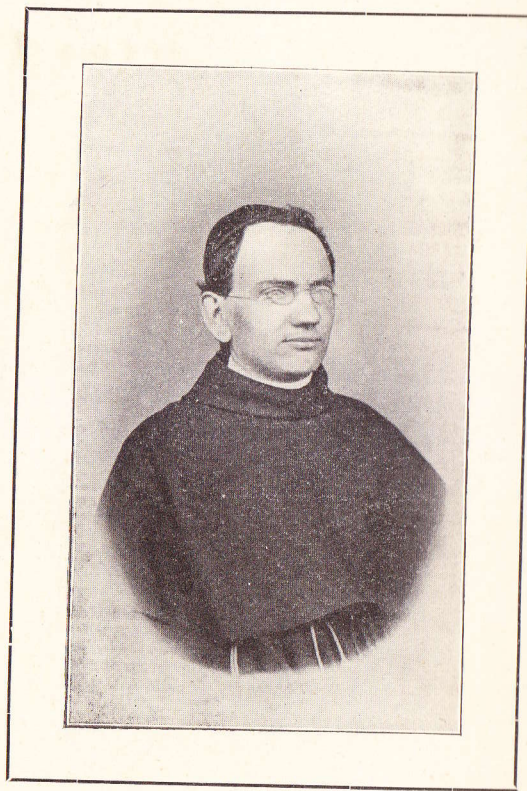
Tisak tiskare »Kurykta« u Krku.

R-1587

MILLETIO.

D
U znak štovanja i zahvala
tbi svome profesoru

pisac B. Bonefa

Fra Dragutin A. Parčić.

26. V. 1832.

Dragutin A. Parčić

25. XII. 1902.

Tisak tiskare »Kurykta« Krk.

LIBRARY

Decorative border with floral and scrollwork motifs.

Dragutin A. Parčić.

(26. V. 1832. — 25. XII. 1902.)

Času upravo kada je pitanje o glagolici, o staroslovenskom liturgičnom jeziku, postalo, da tako kažem, životno pitanje cijeloga hrvatskoga naroda, pitanje, kojemu svoju pozornost posvetiše i crkva i država, prijatelji i neprijatelji, a koje je potaknuo s prijestola, do kojega ne dopiru ni strast ni svjetski obziri, veliki Lav XIII. imajući pred očima jedino spasonosne ciljeve katoličke crkve, — svidjelo se providnosti Božjoj, te je pozvala u bolji svijet u Vječnom gradu na sâm Božić m. g. muža, koji se je za glagolicu rodio, za nju živio i umro, muža, čija je u istinu zasluga, da se još danas glasovi glagolice razlijevaju po našim crkvama, a da nije posve preotela mah zloporaba živog jezika. Taj muž je: *Dragutin Antun Parčić*, sin siromašnih seljačkih roditelja, nekoć skromni redovnik III. reda sv. Franja, kasnije svjetovni svećenik i kanonik toliko razvikanog kaptola sv. Jeronima u Rimu, a uvijek čovjek ustrajne i željezne volje, neumoran u svom radu, čedan u uspjehu. Ne rijetko se događja, da pravu cijenu i vrijednost stvari upoznamo i osjećamo tekar, pošto je izgubismo, a tako slično biva, da se i rad mnogog i mnogog čovjeka ne pokaže za njegova života u pravom svijetlu i u cijeloj svojoj važnosti, pa se i ne cijeni, nego tek po smrti, kada se opazi praznina, koju dotični za sobom ostavlja, a nema, tko bi ju dostojno popunio. Takav je bio rad i život Dragutina A. Parčića. Radio je neprestano i uradio mnogo, neizmjereno mnogo. U svojem radu imao se boriti s kojekakvim potrebnim i nepotrebnim neprilikama, trpio je za svoj rad, — ali sve to bilo je više manje pokrito koprenom tajnosti i skromnosti, pa što se je od njegova rada u javnosti pokazalo, činilo se i primalo kao

D-398/1002.

R-0429/04.

drugih svećenika, a sâm je često spominjao svog prvog strogog učitelja, koji ga je radi toga u školi ne rijetko pozvao na red. Svi u njem upознаše osobitih sposobnosti, te ga označiše kao vrijedna i sposobna da jednom podje u više škole, ali roditelji i radi mnogobrojne obitelji i radi skromnih gospodarskih prilika nijesu mogli niti pomišljati, da bi što sami za nj žrtvovali. Bog je providio. — Predstojnikom samostana Trećoredaca Sv. Marije na idiličkom Glavotoku bio je časnî otac Roman Gršković, rodom Vrbničanin i rođjak mladog Antuna, koji ga je, kad je čuo o njem lijepih stvari, uzeo pod svoju zaštitu, primio još dječaka u samostan Glavotočki i malo poslije, čim se uvjerio o njegovim duševnim darovima, poslao u Krk u višu pučku školu, da pak postane jednom dika i ponos one samostanske obitelji, koja ga je posinovila. U Krku je bila tada njemačko-talijanska pučka škola, te je on više puta kazivao, kako je na listiće papira bilježio hrvatske riječi i po malo im dostavljao talijansko značenje, kad bi ga saznao ili naučio. S najboljim uspjehom svršio je mladi Parčić tu pučku školu pod ravnateljem i vjeroučiteljem Matom Volarićem i povratio se na Glavotok.

Premalen i premlad bio je još za gimnazijske nauke, pa s toga ga je otac Roman kroz dvije godine zadržao u samostanu na Glavotoku i pripravljaio za latinske škole. Prije nego je odatle oputovao, da podje u gimnaziju u Zadar, obukao je redovničku haljinu III.eg Reda sv. Franja i primio ime Dragutin, koje je pridržao do smrti. Na Glavotoku, u samoći a u neprestanom općenju s redovnicima — glagolašima, imao je prilike upoznati i naučiti glagolicu, koju od sada nije više zapustio, nego joj posvetio sve svoje sile, sav svoj život.

U jeseni g. 1843. prispio je u Zadar i proživio u samostanu sv. Mihovila do g. 1854., pohađajući javnu gimnaziju i kasnije bogosloviju u nadbiskupskom sjemeništu. U gimnaziji je bio jedan od najrevnijih učenika i ljubimac svojih učitelja. Marljiv u svemu, ali nada sve je ljubio prirodu i prirodoslovne znanosti, pa jezikoslovlje bilo

hrvatsko bilo glagolsko, a počelo ga već tada vrlo zanimati slikanje, kasnije fotografisanje, te razni mehanički pokušaji i tiskarstvo. U jednu riječ razumio se je on u sve po malo, samo nije nikada bio ni govornik ni pjevač. Dogodjaji burnih godina 1848. i 1849. dopriješe i do Zadra, te ne mogahu ostati bez upliva na mladi hrvatski svijet, koji se je ondje u talijanskim školama odgajao. Za smijeh je znao često kazivati, kako su g. 1848. gimnazijski djaci, pa i oni franjevci među njima, kroz nekoliko dana praznikovali i po gradskim ulicama vikali: »Evviva la costituzione«, — a da sami nijesu znali, ni za što ni što je to; ali što je važnije onih se je godina upravo počela i u Dalmaciji buditi narodna svijest, te je to Parčića još jače učvrstilo i oduševilo u prvom redu za starodavnu našu povlasticu, koju je on svojim kasnijim radom imao spasti od očite propasti, pa za narodnu hrvatsku knjigu.

Svršivši g. 1851. gimnazijske nauke s najboljim uspjehom pohađjao je bogoslovna predavanja u središnjem nadbiskupskom sjemeništu, a međjutim je obavio i godinu novicijata pod ravnanjem O. Pavlom Molinari, te je preko školskih praznika, dne 22. listopada 1854., u samostanu svoga posinovljenja na Glavotoku položio redovničke zavjete u ruke tadanjeg redodržavnika O. Serafina Sarca. Radi slabog zdravlja nije se više povratio u zadarski samostan, nego se je privatno pripravljaio za ispit IV. tečaja bogoslovlja u samostanu Prvić-Luka, gdje je na sâm Uskrs 1855. rekao i svoju prvu sv. misu.

Kao bogoslovac bio je slobodniji i pripušten samome sebi, pa praktična duha kako je bio, pod utiskom preporoda narodne knjige i faktičnih prilika, koje su u našim stranama vladale, želeći što god za opće dobro uraditi nije se gubio i ostao u idejalima, nego se podao radu, kakav je potreba iziskivala, — a takav je i ostao kroz cijeli svoj život.

U Dalmaciji i uopće uzduž naših primorskih obala mislilo se je, govorilo i radilo u ono doba talijanski, škole su bile talijanske, javno uredovanje talijansko. Posljedica je to bila višesto-

da bi to bilo nešto neznatna i obična, a bio je to plod višegodišnjeg rada, koji se ne može dovoljno ocijeniti, tim više udivljenja i harnosti vrijedan, što je u tom bio posve osamljen. Ove će crtice podati slabu sliku o njegovom životu i radu, a primio ih svatko kao uspomenu mužu, koji je zaslužio, da mu se ime sačuva ne samo u našim stranama, gdje se je rodio i živio, nego gdje god ima hrvatske riječi

Vrbnik je dao i sačuvaio najljepših pisanih glagolskih spomenika, a i posve naravno, kad lje do pred malo godina vrijedio kao rasadnik svećenika glagolaša. Nije možda svaka ispravna, što se o tom pripovijeda, ali prvenstvo ga ide. U Vrbniku je ugledalo božje svijetlo mnogo po izbor glagolaša, mnogi drugi opet u Vrbniku naučiše i »slova rezati i čitati.«¹⁾ Jedno i drugo vrijedi o

¹⁾ Vrijedno je, da se ovom prilikom spomene nešto o posljednjem otočkom glagolašu, što će pokazati, da su netemeljite osvade, koje se često o starim glagolašima šire, kao da bi oni bili puke neznalice. Nijesu doduše polazili visokih škola, ali u znanju ipak nijesu ni malo zaostajali za suvremenim lat. svećenicima, a mnogi i mnogi im je prednjačio besprikornim, uzornim ponašanjem. Zadnji glagolaš staroga kova, koji je svršio svoje nauke u Vrbniku, bio je baščanin pop Frane Garzun, rođen u Baški 29. ožujka 1787. Početne nauke i one, što bi danas odgovarale gimnazijskima, učinio je u Baški, većim dijelom pod vodstvom župnika Frana Barbalića (Cičo), a bogoslovne također u Baški pod istim župnikom, pa u Vrbniku pod znanim učiteljem p. Franom Volarićem. Za vrijeme franceskog gospodstva nije mogao biti redjen, a i starica majka, koja je još samo njega imala, kad joj Francezi drugog sina uzeše u vojnike, da obitelj i imanje ne propade »colle lagrime pregò il chierico a non legarsi allo stato ecclesiastico.« Kad je nestalo u našim stranama franceskog gospodstva, stupiše u krjepost »le sovrane leggi e prescrizioni,« koje su zakrenule vratom glagolašima, a potanko su propisivale, što i kako se ima učiti u sjemeništima. Uslijed toga mladi Garzun, premda je vruće želio, a i majka mu bila sada zadovoljna, jer se brat zdrav i živ iz vojne povratio, dugo je morao čekati na sv. redove. Tekar nakon dugog dopisivanja i preporuka sa strane biskupa Sintića (essendo io persuaso della sua abilità e della sua vera vocazione . . . , si degni di comandare che il chierico sia esaminato con tutto il rigore, e se non sarà trovato abile sia per sempre escluso da suoi aspiri) bio je zaređen u svećenike dne 3. rujna 1820., pošto je c. k. dvorska kan-

Dragutinu Antunu Parčiću. Rodio se on u drevnom Vrbnik-gradu, dne 26. svibnja 1832., kao posljednje dijete prostih seljačkih roditelja Josipa i Marije Parčić, rodjene Petris, i dobio je na krstu ime Antun. Dječakom pokazivao je svojim ponašanjem posebni dar za nauku, pa stoga, kad je dorastao za školu, došao je u ruke svome po majci bratučedu svećeniku Petru Petrisu, tadašnjem učitelju početne škole u Vrbniku, a kasnijem kanoniku u Krku. Rado je tada zalazio u sakristiju, odgovarao kod mise, pa je tako za rana naučio na pamet mnogo psalama i molitava u staroslovenskom liturg. jeziku, što je bez dvojbe najprije u njem pobudilo ljubav i zanimanje za glagolicu, a pohadjanje škole i poznavanje slova je to u njem samo pospješilo i učvrstilo. On je već kao početnik u školi počeo risati i rezati slova, te je tom svojom naravnom darovitosti i marom svratio na se pozornost i učitelja i roditelja i

celarija odlukom 6. srpnja 1820. Br. 19246. priznala njegove nauke i pristala, da postane svećenikom. Umro je 3. ožujka 1881. Bio je uvijek vrlo uzoran, revan i u svakom pogledu sposoban svećenik. Da se vidi, kako naši stari glagolaši nijesu u nauku zaostajali za latinskim svećenicima, evo dvije njegove svjedodžbe: I. Infracriptus indubiam fidem facio ac testor Franciscum Garzon, diocesis Veglensis clericum trium annorum intervallo, quo meas praelectiones privatim audiverit, ita profecisse, ut ex Theologia Dogmatica, Canonica ac Pastoralis, traductis tamen quoad essentialia in idioma illiricum una ac ei expositis Auctoribus Klipfel, Phem et Lauber, primam Classem jure merito sibi promeritus sit. Mores vero quod attinet eos costanter probos, ac omni commendatione dignos prae se tulit. In quorum fidem has manu mea exaratas, atque sigillo parochiali munitas do. — Datum Bescae hac die 26. Januarii 1820. — Franciscus Barbalich, Parochus. — II. Io sottoscritto a chiunque facio fede ed attesto di avere per corso di anni due insegnato al chierico Francesco Garzon da Besca la storia ecclesiastica Geimeiner, la morale Ljubich e la Catechetica degli scritti del ginnasio di Capodistria di commissione dell' Illmo e Rev^{mo} Monsignor Commendatore Vescovo di Veglia, i quali autori da me furono tradotti in Illirico nelle spiegazioni. Riguardo al profitto ha esso Chierico riportato molto frutto a segno che in ogni una delle scienze avrebbe potuto esser calcolato nella prima classe. I suoi costumi poi sono corrispondenti alla vocazione del suo stato. In fede di che corroboro la presente di proprio pugno. Verbenico li 28. Gennaio 1820. Don Francesco Volarich.

ljetnog mletačkog vladanja u našim stranama i neprestanog saobraćaja s Italijom. Počela se je oko četrdesetih godina buditi narodna svijest i u nas, ali upravo oni, koji su bili pokretači toga, nijesu bili uvijek posve vješti jeziku svoga naroda, jer odgojeni u talijanskim školama i ako ih talijanski duh nije obvladao, poznavahu ga tek za potrebu, pa u njemu teško izražavahu svoje misli, te se zato služahu u javnom općenju obično talijanskim jezikom: materinski jezik, hrvatski, trebalo je tekar početi učiti. I u škole počeo se je uvadjeti hrvatski jezik. Parčić je to uvidjao, a nijesu mu bile nepoznate ni poteškoće, s kojima se trebalo boriti i učiteljima i učenicima, a i svakomu, koji je htio da nauči hrvatski, dotično talijanski, zbog pomanjkanja zgodnih knjiga, pa se dao na posao, da toj potrebi doskoči. Zamislio je tako i započeo već u sjemeništu sakupljati riječi za svoj hrvatsko-talijanski i talijansko-hrvatski rječnik i priredjivati talijansko-hrvatsku slovnice.

Za svoga boravka u zadarskom samostanu stanovaše pod istim krovom s O. Benkom Mihaljevićem, koji je od g. 1823. do 1855. bio profesorom glagolice i hrvatskog jezika u nadbiskupskom sjemeništu, — ova je naime stolica nekim uobičajenim pravom bila do ove godine u rukama Trećoredaca kao glagolaša, — pa je bez dvojbe ovaj redovnik, stari glagolaš, mladoga Parčića, u koga je vidio ljubavi za glagolicu, što ju je njihov red kroz vijekove sačuvao, još više za nju oduševio, potaknuo na ozbiljni rad i njegovanje iste. U samostanu, a za vrijeme bogoslovnih nauka, imao je za to i prilike i vremena, te je doista i prionuo svom voljom uz nju, a to ga je dovelo do tijesnog poznanstva i prijateljstva sa zaslužnim glagolašem popom Ivanom Brčićem, koji je malo zatim naslijedio O. Benka kao profesor staroslovenskoga jezika u bogoslovnom sjemeništu.

Brčić je pripravljaio upravo onih godina za tisak svoju: *Chrestomathia linguae veteroslovenicae caractere glagolitico*¹⁾, a Parčić, koji je međjutim svršio bogoslovne nauke te nije bio više vezan

¹⁾ Pragae lit. fil. Theophili Haase 1859.

na školu, bio mu je u sastavljanju ovog važnog djela ne malo na ruku, osobito za ulomke iz vrbničkih misala (. . . multum debeo, quoad illa (specimina) ex asservatis Verbenici Missalibus, fratri Carolo Parčić), pa mu zato i iskazao na koncu predgovora toplu hvalu vrlo laskavim riječima: »Reddo praeterea gratias fratri Carolo Parčić, qui me sinceri amici instar in congerenda materie ad hanc Chrestomathiam, quam pedetentim colligebam et ordinabam, adjuvit.« Isto tako pomagao je Brčića slijedećih godina u sabiranju i priredjivanju gradiva za tri knjige ulomaka sv. Pisma.

Mladi redovnik, koga profesori dobro poznavahu kao darovita i sposobna u hrvatskom jeziku i prirodoslovnim znanostima, a posebno radi njegove marljivosti i zanimanja za nauk, svratio je na se pozornost školskih oblasti, te ga imenovaše privr. profesorom na zadarskoj realci, gdje je poučavao kroz g. 1857. i 1858. u matematici i hrvatskom jeziku. Ovo je vrijeme lijepo upotrebio, te je svršio svoje prvo djelo, svoj »*Rječnik Ilirsko-Talijanski*«¹⁾ a u predgovoru ovoga već je navijestio i drugi: talijansko-ilirski dio. Da se vidi, kakvim je marom i revnosti sastavljao ovaj prvi rječnik, dovoljno je pročitati predgovor, a osobe, koje su ga pri tom podupirale i sokolile u poslu, svjedokom su, kako se njegovo djelo željno očekivalo i cijenilo. Ali profesorska služba nije bila njemu po ćudi, vezala ga i rastresala, a on je htio za svoj rad, za svoja pregnuća slobode i samostalnosti. Stoga ga nalazimo g. 1859. na Prviću, kamo ga starešine poslaše kao dušobrižnika samostanskoj župi u seocu Prvić-Šepurine.

No za dušobrižništvo opet niti je bio zvan niti je ćutio u sebi dovoljnih sposobnosti, a niti je htio imati odgovornosti, pa

¹⁾ Rječnik Ilirsko-Talijanski, polag najnovijih izvora sastavio ga O. Dragutin A. Parčić, tretjeg Reda Sv. Franc. U Zadru, Petar Abelić, knjigar-izdajatelj. 1858. Tisak E. Rezzo. Rieka. — Kako je sâm jednom zgodom rekao piscu ovih crtica, on je već kao svršeni gimnazijalac (prvih godina bogoslovlja) sastavio mali talijansko-hrvatski rječnik, od kojih 120 stranica i dobio je zanj 20 for. od Karletzky-a na Rijeci, koji ga je izdao. U svojim kasnijim izdanjima tog prvog pokušaja nigdje ni jednom riječi ne spominje.

je tako poslije malo vremena (1860.) došao opet u blizinu Zadra kao predstojnik samostana sv. Pavla na Školjiću (Galovac, Preko). Odavde je pomagao popa I. Brčića u njegovim glagolskim radnjama, uređivao je rječnik, pripremljao slovnice, a ujedno se bavio po miloj volji bilinstvom, fizikom i fizikalnim pokušajima, slikanjem, fotografisanjem. . . .

Kad je poslije neuspjelog izbora redodržavnika na kapitolu u Krku god. 1863. bio od sv. Stolice imenovan državnikom O. Josip dr. Dujmović, te je počeo u smislu zaključaka kapitula i punomoći, što mu kao redovnom starješini pripadale, uređivati redovnu državu, a želio je u prvom redu da odgoji mladež i tako postavi čvrst temelj, — imenovao je Parčića svojim tajnikom i lektorom — učiteljem mladeži, pa je on zato morao u proljeće 1864. ostaviti Galovac i preseliti se u Krk. Nije posve radosna srca primio ovu promjenu, jer je morao prekinuti sveze sa Zadrom i napustiti barem djelomice svoje posebno i glavno zanimanje i slobodu. To je, čini se, mnogo djelovalo na njegovu ćud i ozlovoljilo ga, pa je i tjelesno oslabio. Da se rastrese i popravi u zdravlju, a ujedno pribavi štogod za glagolicu, u ljetu i. g. putovao je po Hrvatskoj. Sa svim tim i kasnije ne posve zadovoljan sa svojim položajem, a i sa stanjem u redodržavi, koja opet malena i siromašna nije mu mogla priskrbiti mjesta, gdje bi se mogao, kako je želio, posvetiti radu, za kojim je čeznuo, živio je u neprestanoj duševnoj borbi. Na taj način preko zime (1864.—1865.) porodila se u njem misao, da bi ostavio redo-državu, kojoj je pripadao i potražio drugdje slobodnije i šire polje za svoj rad. I doista upravio je mimo redodržavnika na Sv. Stolicu molbu za prijelaz iz redovničkog franj. III.eg Reda u Red M. Konventualaca za misije. Što ga je sklonulo i što je mislio, kad je zaprosio ovaj red i zaželio misije, nije lako odgonetnuti, ali možda nije ni sâm o tom mnogo razmišljao, nego da je to učinio u času, pjesničkog poleta, kad ga je više zanjela ljepota naravi, koju je neprestano proučavao, a u misijama po dalekim krajevima mislio je, da bi mu se za to pružala

najljepša prilika. Ovaj je korak poremetio za čas inače susretljivi i prijazni odnošaj izmedju njega i redodržavnika, a bio je donekle uzrokom, da je po zimi 1865. morao seliti iz Krka na Glavotok. Njegove molbe Sv. Stolice nije uslišala, a on je tu vijest primio ravnodušno i mirno, pa se malo poslije toga poravnao i njegov nesporazumak s redodržavnikom, a bit će tomu mnogo doprinio i glas, koji je do njega bio dopro na Glavotok, da je pop Ivan Brčić postao učitelj bibličkih nauka u nadb. sjemeništu, a uslijed toga ostala prazna stolica za staroslovenski jezik. U pismu 15. siječnja 1866. pisao je o toj stvari redodržavniku: ». . Staroslovenski predmet, stvar mala, ali važna u sadašnje doba; za to prikladno bi bilo, poštogod i koristno da se to može k našoj državici povratiti . . . Neznam, kako se ta stvar riši; ne mislim ipak ovom mojom nego predstaviti, da ako biste mislio da u takvom poslu mogla bi moja mlohavost poštogod biti Vam na ruku, ne bih se uztegao za općenu korist. Poznam da slab sam zadosta, i još nezrio do toga, ali s prijateljskom podporom i pomoću mogao bi se poduzeti posla. Vi i sam poznate, da ja sam izvan moga središta, i na niki način zabačen, tako da ne morem nego nazad ići, jer koj ne ima prilike da napriduje — natrag koraca.«

Redodržavnik je bio unapred vrlo obziran s njime i nastojao je, u koliko je samo mogao, da mu ugodi. Zato, a želio je i sâm, da bi stolicu staroslovenskoga jezika u sjemeništu opet pridobio za Red, išao je u susret izraženoj želji, te mu je pismom 10. lipnja o tom pisao i dozvolio, da dodje u Zadar: »Ella potrebbe solo venire qui e potrebbe meglio e da se vedere quanto è sperabile in codesto argomento. Io avrei piacere ed interesse e bisogno nei presenti momenti vederla per varie ragioni. Quindi la attenderò quanto prima . . .« Kad je primio ovo pismo, upravo je htio »pisati Vam (redodržavniku) radi boležljivog stanja ili za dopust od kojeg miseca da možem putovati, il da se premjestim tamo gdje god«, pa je poziv objeručke prihvatio. Radi meteža i pogibli, koje onih dana zavladaše po Dalmaciji (rat pod Visom),

bile su zatvorene škole, a i parobrodi su plovili neredovito, te je putovanje odgodio za nekoliko mjeseci. Došavši u Zadar bio je opet redodržavničkim tajnikom i upravljao je g. 1867., u odsutnosti redodržavnika, zadarskim samostanom, a zagovorom svećenika I. Danila privremeno je i poučavao nekoliko mjeseci na realci. Stolice staroslovenskoga jezika u sjemeništu nije dobio, jer ju je i na dalje pridržao Brčić, ali on je bio zadovoljan, što je mogao njega u glagolici pomagati i predati u tisk drugi dio svoga rječnika: *Rječnik Talijansko-Slovenski (Hrvatski)*¹⁾. Valjda na državničkom kapitulu, koji se držao po ljetu (1867.), bio je opet odredjen kao lektor za krčki samostan, ali na posebnu molbu upravljenu redodržavniku: »da mi bude dozvoljeno boraviti ovdje (u Zadru) još jedno šest mjeseci . . . Rječnik se nalazi pod tiskom, zato treba da pregledam tiskarsku radnju, i medjutim po gdje što popravim i nadopunim, da se kad tad posavjetujem s učenicima ovdje stanujućimi muževi . . .«, dobio je dopust i ostao u Zadru do proljeća 1868., a poslije se nastanio u Krku kao učitelj mladeži, gdje je ostao do g. 1871.

Tisućgodišnjica sv. braće Ćirila i Metoda (1869.) pobudila je u našim stranama uspomenu na ono doba, kad je Sv. Stolica dopustila staroslovenštinu kao bogoslužbeni jezik i oduševila je mnoge, te joj obratiše veću pozornost i počеше misliti i raditi, kako bi se spasilo, što je još preostalo. Pomanjkanje potrebnih liturgičkih knjiga bilo je uzrokom propasti glagolice, pa da se kako tako tome doskoči i nadomjesti druge knjige, počеше se priredjivati nova izdanja Šćaveta, malo kasnije Bogoslužbenik, a biskup je Dobrila bio izdao već prije svoj: »Otče, budi volja tvoja«. I Parčića je ova uspomena zanesla, ali on glagolaš krenuo je pravim putem prema cilju, a ne stranputicom. »Sada, se je primaklo«, piše u travnju 1869. svome redodržavniku, »vrieme prikladno, da se latimo popravljanja, što se tiče glagolskog našeg Misala sa

¹⁾ Rječnik Talijansko-Slovenski (Hrvatski). O. Drag. A. Parčić. trećeg Reda S. Frana. Zadar, tiskom i nakladom braće Battara 1868.

sporazumljenjem Preč. G.na kanonika Brčića. Zato uslijed pisma O. V. na ovaj Ordinarijat dne 29. kolov. 1868., Br. 195. očekujem dozvolu da pristanete na moje putovanje do tamo jedino sbog pomenutog uzroka«. Do ovog putovanja nije došlo a valjda zato, što se je sâm po odlasku djaka u Zadar spremao na put u Rim i tražio u tu svrhu u listopadu *Dopusnicu*, »e da uzmogne posjetiti središte katoličanstva, te pri grobu sv. Apostolov crpiti snagu doprinašajuću k vikovičnom blaženstvu«. U istome pismu dao je oduška svojoj boli, što se dovoljno ne uči glagolica pišući: »Sad se uzdam, da će se glagolica tamo bolje iz temelja učvrstiti, gdje se sad može i prilična oficijatura uvesti. Prosim te, da to ne podje u zanemar, jer sa žalošću opažam, kako zadnji novomisnik gleda nehajstvo svoje u tom pogledu i medju druge razširiti, mjesto što bi imao i sâm svakdano Misu glagoljski čitati; opažam, kako se očevidno medju djaci ne njeguje otaj jezik kako u prošastoj kušnji, mjesto da bi napridovali, jesu štetovali u poznavanju glagoljštine. Za sada dosta, a koj me razumi i premnogo.«

U Rim vodila ga i želja, da štogod sazna, što je sv. Stolica odlučila za sačuvanje glagolice, jer se za to zauzeše naši crkveni starješine, a osobito senjski i djakovački biskupi, koji se tamo nalazili na vatikanskom saboru. On je tom prigodom razgovarao s biskupima o potrebi novog izdanja liturgičnih glagolskih knjiga i ponudio bez dvojbe svoj rad, ali politički dogadjaji, koji su nastali u Rimu g. 1870., zapriječiše to za nekoliko godina.

Povratio se je u Krk i živio svoj obični život, kad mu iznenada 24. svibnja (1870.) stiže iz Zadra brzojavna vijest, da je umro pop I. Brčić, što ga je silno ožalostilo i potreslo. »Rimasi stordito e profondamente colpito da tale sventura«, pisao je redodržavniku, »che non posso riavermi tuttora, nè finchè in me dura la memoria del passato potrassi rammarginare la ferita del mio cuore. Io mi sento abbattuto, e Zara diviene per me un fantasma, un' illusione; pensandoci mi accorgo della profonda lacuna che lasciò tale perdita e non posso consolarmi.«

Smrcu se je Brčićevom ispraznila stolica staroslovenskoga jezika u nadbiskupskom sjemeništu, a, jer je prije ta stolica uvijek bila u rukama kojeg redovnika III.eg Reda, obratio se redodržavnik Dujmović odmah na nadbiskupa Maupasa u Rim spominjuć mu uobičajeno pravo svoga Reda i prikazujuć O. Parčića kao dostojnog Brčićeva nasljednika. Nadbiskup međjutim, prije nego je primio ovo redodržavnikovo pismo, bio već naložio nadb. kuriji, da upravo njega samoga umole, te bi se privremeno primio poučavanja o glagolici. Redodržavnik videći se u stisci, samo da stolica ostane za Red, a k tomu nagovoren od ravnatelja Dr. Nikole Volarića, privoli u nadi, da će je doskora izručiti O. Parčiću, komu je stoga i pisao, da bi došao u Zadar. Osnova mu ipak nije pošla za rukom. On je sâm bio prisiljen pridržati stolicu i slijedeće godine, pa je o tom pisao Parčiću u Krk: »Obvještujem te pak, da ja sam opet ove godine i ovom glagolicom, morebit ne po tvom mnenju, a niti posve po mojem. Uvidih da drugčije bi pala bila u tuđe ruke: za to je se primih, a ne radosno radi veće uzroka, jer niti ja, niti mladež i još manje Starešine i Poglavice Biskupske kadri su i željni uskrisiti ju od mertvila. To po meni je mučno! Ja razumih opet i čuh ušima mojima, da Prabiskup ne će s tobom posla; a ja ne znam tu kako pomoći; dva puta napomenuh mu utaman.« Poslije ovog neuspjeha Parčić se je g. 1871. povukao u zabit na Glavotok i živio tamo jedino za nauku i za djela, što mu bila na srcu, sve do dana svoje sekularizacije 20. travnja 1876., a uz to se je bavljao najviše svojom tiskarom. Uredio je naime ondje malu — serafinsku — tiskarnu i opskrbio je latinskim i glagolskim slovima. Sam je slova lijevao i rezao; slagao i tiskao svoje omanje stvari i drugo, što je trebala redodržava. Izmedju ostaloga g. 1875., prigodom prve sv. mise O. Stjepana Ivančića, tiskao je tuj u sjajnom formatu spjev Pakla, što ga je »ponašio za pokus« iz *mudropojke* »La divina Commedia« i posvetio mladomisniku, u kome je »pripoznao ljubav prema materinskome jeziku i iskrnu pjesničkoga duha«.

Početkom g. 1873. bio je kroz nekoliko dana u Zadru, te je tom prilikom valjda dao u tisak svoju Grammatica della lingua slava (illirica), a ujedno je usmeno, pa opet pismom 20. ožujka molio redodržavnika, da bi mu dozvolio »premjestiti se u Zadar kao član samostanske obitelji dok se taj posao Rječnika dovrši, jer koncem mjeseca travnja imat će se poduzeti tiskanje Rječnika Slovinško-Talijanskoga, sbog česa, da se bude moglo što savršenije dotjerati, potrebno će mi biti glavom i okom pregledavati i poizpraviti tisak. Mislim, da će mi se još skroz to isto vrijeme pružiti sгода prionuti ozbiljnije oko pregledanja naših glagolskih knjiga«. Spomenuta *Grammatica*¹⁾ je ugledala svijetlo pod jesen iste godine, a drugo izdanje *Rječnika Slovinško-Talijanskoga*²⁾ na proljeće 1874. — Njegova je ova slovnica bila veoma prijazno u javnosti primljena i pošto se službeni ocjenitelji, gimn. ravnatelj u Dubrovniku Josip Peričić i gimn. ravnatelj u Sinju Ante K. pop Matas, pohvalno o njoj izrazili i preporučili, dalmatinska ju je vlada kao vrlo praktičnu knjigu propisala za školsku porabu. Ocijenio ju je i Adolfo Weber, kanonik zagrebački, a zaključio je svoj sud u otpisu na Vladu ovim riječima: »Napokon pisac se osobito odlikuje kratkoćom i točnošću pravilah, preglednošću gradiva i jasnoćom sloga, po čem mu djelo postaje shodno za školsku porabu.« Ova slovnica je doživjela već god. 1878. drugo popravljeno izdanje,³⁾ a preveo ju je J. B. Feuvrier g. 1877.⁴⁾ i na franceski. — Kad je u Zadru obavio glavni svoj posao, na proljeće g. 1874. povratio se je na Glavotok.

¹⁾ *Grammatica della lingua slava* (illirica) compilata da P. Carlo A. Parčić del III. Ord. di S. Franc. Zara. Spiridione Artale, Ed. Libr. 1873. tipi fratt. Battara.

²⁾ Rječnik *Slovinško-Talijanski*, II. izdanje, priredio za tisak o. Drag. A. Parčić, treć. Reda sv. Frana; Zadar, Tisak i naklada braće Battara. 1874.

³⁾ *Grammatica della lingua slava* . . . Seconda Ed. notevolmento accresciuta ed emendata secondo i piani d' insegnamento, Zara Spirid. Artale 1878.

⁴⁾ *Grammaire de la langue serbo-croate* par A. Parčić. Traduction à la usage des Français contenant des améliorations suggérés par l' auteur, avec une introduction par le Docteur J. B. Feuvrier, médecin-maïor en mission au Monténégro, chevalier de la Légion d' honneur . . . Paris F. Vieweg, libr. Ed. Typ.-A. Holzhausen, Vienne 1877.

Ovaj njegov boravak u Zadru bio je povodom novog malog spora, koji je poslije malo mjeseca nastao između njega i redodržavnika, a to ga je, čini se, sklonulo, te je konačno odlučio da ostavi redovnički život i potraži kao svjetovni svećenik položaj, u kome bi bez zapreke mogao živjeti i raditi, za čim je čeznuo. Tu svoju odluku saopćio je najprije usmeno pa pismeno redodržavniku, koji uvidivši njegove razloge, a poznavajući od prije njegove želje i osnove nije se protivio, nego je povoljno izvijestio Sv. Stolicu o molbi za sekularizaciju. Stalno je bilo, da će ovaj put njegova molba biti uslišana, jer su vanjske prilike za nj vrlo prijazne bile, pa mu je stoga takodjer državnik dao koncem g. 1875. tromjesečni dopust, kako je sam želio, da se uredi i pripravi. Taj je dopust upotrebio za put u Hrvatsku — (do Djakova). Biskup Strossmayer bio je pripravan primiti ga za svećenika svoje biskupije, a njegovim posredovanjem i zagovorom kan. dra Iv. Črnčića izabrao je Parčića kaptol. sv. Jeronima u Rimu svojim članom. U ožujku 1876. stiglo mu je konačno iz Rima pismo, kojim je bio riješen redovničkoga života, je to odmah saopćio redodržavniku priposlav mu ujedno *Prilog Misâ* za Treći Red, pregledan i odobren od Biskupa porečkoga i krčkoga, što ga je upravo bio dovršio i pripradio za tisak, da ga pak on sâm podastre Sv. Zboru de Propaganda na potvrdu.¹⁾

Dne 20. travnja je svukao redovničku haljinu, u samostanu na Glavotoku, gdje je sproveo najveći dio svoga života a gdje je i kasnije svake godine najradje po koji dan odmora tražio pridržav znakove svjetovnog trećoreca i redovničko ime sve do smrti.

Parčiću nije bila teška redovnička haljina niti neunosan samostanski život niti se je zlobno ogriješio o redovnička pravila, pa i nije s tih razloga napustio Red, koji ga je podigao, pače on mu do konca svoga života ostao odan i zahvalan, a u svom življenju

¹⁾ Tiskan pod njegovim nadzorom a starim još slovima u Rimu kod Propagande 1882. — Iste ove godine tiskan je također tamo i »Ordo et Canon Missae«, što se prodavao kod »Kat. Dalm.« u Zadru.

Kanonik Dragutin A. Parčić.

jednostavan i prost; ali ipak stalnog onog duševnog mira, pravog zadovoljstva nije za se nalazio, jer mu mala redovnička državica nije mogla dati, čega je on želio, da bi bio mogao slobodno razviti sposobnosti, koje je u sebi čutio, i podati se posve nauci i onom zanimanju, na koje ga je sililo nutarnje, rekao bih, prirodjeno mu nagnuće. Sa svim tim nije se zapustio, nego je, imajući širi pogled u svijet i viši neki cilj pred očima, u praktičnom radu, kakav mu prilike dopuštahu, nastojao dati života svojim osnovama, a u tom ga mnogi nijesu razumjeli. Stoga se je često našao u duševnoj borbi, kad se je radi kućnog i redovničkog reda vidio prinuđenim prihvatiti ili prilagoditi se nečemu, što se je kosilo s njegovim mišljenjem, željama i radom. To ga je boljelo; ali niti je smio niti je htio ogriješiti se o dužnu poslušnost, a opet nije mu ni lako bilo zatajiti ili odreći se svojih idejala iz mladih dana, pa je zato, kad su ga i vanjske prilike nekako na to pozivale, isprosiso i dobio dozvolu da ostavi redovnički život, u jedinu svrhu, da može živjeti plemenitim težnjama svoga srca, što je kasnijim radom i potvrdio.

Došav kanonik Parčić mjeseca svibnja g. 1876. u Rim nastanio se je u gostinju sv. Jeronima, a našao je tamo svoje stare znance: kanonike Iva Črnčića i Mrkicu. Kao kanonik sv. Jeronima nije bio zaokupljen osobitim zvaničnim poslom, a i druge prilike u kaptolu bile su takve, te je on, sâm još od svoje naravi na to sklon, najradje živio sâm za sebe i uživao, što se je mogao po miloj volji i bez zapreke podati svojem zanimanju: u tom je nalazio jedinu i najmiliju zabavu. U malo je u svojem priprostom stanu, u dvije sobice, uredio čitavi laboratorij! Zidove je okitio satovima svake vrste sustava i raznim slikama. Kraj prozora postavio si pisajući stol, pun kojekakvih knjiga i rukopisa, a između njih stroj za pisanje. Tuj si vidio razne rječnike, glagolske misale i brevire; izdavanja različitih kodeksa; rukopisa i bilježaka odnosećih se na rječ-

nike i na razne liturgične glagolske knjige i t. d. Tamo po dalje bio je slagarski ormar, kraj njega ručna tiskarnica, a okolo još razna slova glagolska i latinska, neka porazbacana, a neka u male-nim kutijama poredana, s hrpom kojekakvih tiskarskih pokušaja iz brevira, misala i dr. u glagolskim, ćirilskim i latinskim slovima. U jednom kutu sobe imao je naslagane bilješke metereoloških opažanja, poredano više fizikalnih predmeta: brzozjav, telefon, foto-grafske aparate i t. d., pa harmonij obložen s raznim notama. U drugoj sobici, uz prosti krevet, nalazio se dugi stolarski stol pun stolarskog i drugog orudja, a na jednoj strani posebne sprave i sve drugo što treba za lijevanje slova! To je bio stan kan. Parčića. Tuj je on provodio svoje dane u Rimu kroz 25 god. ne mareći mnogo, što se u svijetu zbiva, niti je tražio, da svijet o njemu što čuje i znade.

Prvo vrijeme svog boravka u Rimu posvetio je raznim svojim već započetim radnjama (priredjenju drugog izdanja talij.-hrv. slovnice od g. 1878., novom izdanju rječnika) ne puštajući ipak nikada s vida i ne zanemarujući svojih glavnih želja i nastojanja, priredjenja t. j. novog izdanja liturgičnih glagolskih knjiga. On se je pripravljaio za to, a da nitko nije niti znao, uvjeren, da je skrajnja potreba i da mora doći zgodan čas. Radio je stoga s jedne strane nacрте i pokuse za razne vrste glagolskih slova, jer sva, što su bila u tiskarni Propagande, i kojima se do tad štampale glagolske knjige, bila su istrošena i oblikom nijesu više odgovarala ni oku ni modernim zahtjevima tiskarstva; s druge strane pripravljaio je po malo gradju bilježeći i sravnjući varijante za pojedine dijelove misala iz raznih starih rukopisa i starijih tiskanih knjiga, što ih skupio i našao već prije u domovini, a osobito sada u vaticanskoj knjižnici.

Malo zatim što se je tako Parčić u Rimu nastanio i uredio kao kanonik sv. Jeronima i prionuo uz posao, kad je eto zasjala na obzorju katoličke crkve nova, neobična zvijezda, neumrli Lav XIII. S Njim je i liturgičnom staroslovenskom jeziku zarudila zora bolje budućnosti, kao i mnogoj i mnogoj drugoj crkvenoj ustanovi. Uzvišen na stolicu Kristova namjesnika, Petrovih nasljednika, u pronica-

vosti svog velikog duha, upoznao je u katoličkim Slavenima, koje je Providnost postavila na medji Istoka i Zapada, siguran i jedini most, koji bi spojio tisućljetnim raskolom razdijeljene crkve. To je imala biti i jest jedna od glavnih i sjajnih tačaka u zadatku Njegovog pontifikata i bio bi bez dvojbe postigao do danas već vi-divih i velikih uspjeha, da nije zavidna i otrovna evropska diplo-macija križala Njegovih osnova i priječila izvedenje odluka. Kardinal D. Bartolini, koji je nikao iz puka, a putovao svijetom, posjetio je Istok, te tako sakupio mnogo iskustva i upoznao prilike na licu mjesta, a i inače arheolog na glasu, bio je velikom Lavu kao prefekt kongregacije obreda u ovim Njegovim osnovama desna ruka. Kardinal Bartolini bio je u to doba pokrovitelj crkve, kaptola i zbo-ra kod sv. Jeronima, pa je tako Parčić s njim došao u bliži doticaj i preko njega bi mu kasnije povjerena časna, ali teška zadaća, da uredi novo izdanje glagolskog Misala, o kojem se upravo sada odlučno pokrenula riječ kod Sv. Stolice, a sv. Zbor Propagande o tom već g. 1878. izrazio nekoje želje.

Svu ljubav i osjećaje svog očinskog srca prema Slavenima te svoju namisao i osnovu otkrio je i pokazao svijetu Sv. Otac, Lav XIII., znanom okružnicom *Grande munus* od 30. rujna 1880., kojom je proglasio i postavio blagdan sv. braće Ćirila i Metoda općim crkvenim blagdanom. Ta je okružnica izazvala zajedničko zahvalno slavensko hodočašće u Rim, dne 5. srpnja 1881., koje je Parčić sav oduševljen pozdravio posebnim pjesmama: hrvatskom i staroslovenskom.¹⁾ Ovom prilikom reć bi da je Sv. Stolica konačno

¹⁾ Evo svršetka: . . . (*hrv.*) Ćiril, Metod ta braća solunska — Svjetlom vjere njega obasjaše, — A sa vjerom divno osvetiše — Milo slovo do-maćeg jezika. — Slava Tebi, Ivan Papa osmi. — Što si začo misal plemenitu, — Slava Tebi, Lave trinaesti, — Što si širom vasiona svieta — Neumrlu Braću razglasio, — A Slavjanom krepko naglasio: — Da sjate se svi u jedno stado — Jedno stado pod jednim Pastirom, — Rimskim Papom čvrstim Crkve stupom! — (*starosl.*) . . . Toju slavet' se naukom — Česi, Panon'ci, Bl'gari, — Hr'vati, južni žitele, — V' Dalmaciji, po ostr'vêh'. — Vsi kup'no dn's v'zglasajut' — Slavu Kurilu, Metodu; — Ošte že v'sa v'selenija — K'de

nešto odlučila i naredila o tiskanju novog glagolskog Misala prema želji hrvatskih biskupa, a osobito dalmatinskih (izraženoj u pismu zadarskog nadbiskupa dne 7. lipnja 1878.), ali bez očitih poteškoća nije išlo, a ni potajnog rovačenja nije manjkalo. Bile po srijedi i diplomatske stvari, jer se u to vrijeme počelo raditi i o konkordatu crnogorskom. U našim se stranama međjutim zametnula živa raspra, kako bi se imao tiskati novi Misal: da li glagolicom ili latinicom. O tom bi poslana Sv. Stolici iz Dalmacije posebna spomenica: »Memoria sulla conversione dell' alfabeto glagolito nel latino pei libri liturgici slavi di Rito Romano«, u kojoj se je zagarovalo i preporučalo dvije stvari: 1.º da se glagolica zamijeni latinicom, a 2.º da se popravi jezik, te bi odgovarao onomu prvotnomu, u koji su liturgične knjige od svoga postanka bile prevedene. Premda je ta spomenica bila namijenjena samo višim crkvenim osobama u Rimu, bila je ipak poznata i javnosti. Stoga je i Parčić o stvari progovorio u »Katoličkoj Dalmaciji« g. 1882. (poslije izdano i u posebnoj knjižici) i napisao svoje opaske, ali . . . za opstanak glagolice. U tim je kratkim a vrlo temeljitim crticama pokazao, da zamijena slova i prijelaz u drugo razdoblje ili recenziju, što se jezika tiče, u starosl. lit. knjigama nema ni shodnosti ni praktične koristi ni temeljite izvedivosti; a svakako neizvjesno je i ono doba, te bi se to moralo najprije utanačiti, a međjutim bi mogla, zbog oskudice knjiga, i prestati, gdje još opstoji, staroslovenska služba božja. Nadalje je istaknuo, da, dok nema temeljite nade, da se razmakne staroslovensko bogoslužje po drugim pokrajinama, o čem pak ne će odlučiti slova, nego druge vanjske prilike, nije umjesno praviti jednostrane pokuse, a najpametnije jest pridržati, čemu ne može biti prigovora. — Iz ovih razloga on je bio posve

sut' vĕrnici Hristovi. — To L'v' tretij'na deseti — Hr'stjanskim' ljudem' povelĕ; — Da brat'ska druž'ba v' Slovĕneh, — Jedin'stvo veri pospĕsit'. — Ima od njega i više drugih pjesničkih sastavaka, tako: Prigodom ustoličenja biskupa Feretića, na staroslovenskom jeziku, tiskana glagolicom kod Propagande; Ode Saffica kao pozdrav encycl. Lava XIII. »Aeterni Patris« i dr.

uvjeren, da je za opstanak staroslovenske službe božje u sadanjim prilikama neophodno potrebito ostati pri staroj, uz crkveno odobrenje, šest vijekova nepretrgnutoj porabi: »glagolskih« slova i jezika. Naša starina — naša svetinja, uskliknuo je. Žalostilo je njega ne malo, kako se i može o ovim stvarima raspravljati, pa skeptičan, kako je u tom pitanju donekle bio, a i pun bojazni, da tajne spletke ne osujete i ne zamrse osnova Sv. Oca, zaključio je svoje razglabanje ovim riječima: »A osobito komu leži na srcu vidjet čim prije dotiskan glagoljski Misal, što je mal da ne gotov u rukopisu, a prieka mu nužda, kud još tinja iskra staroslovenskoga bogoslužja, neka se pobrine u to ime, je da bi Sv. Stolica blagoizvoljela dati uspješan nalog, da se tiska kod sv. zbora Propagande isti Misal.«

Dok se je tako medju Hrvatima raspravljalo i pisalo, kako bi bolje bilo da bude tiskan novi Misal, da li latinicom ili glagolicom, došlo je 18. kolovoza 1886. do konkordata izmedju sv. Stolice i knjaza Crnogore, po kojem se je u opsegu barske nadbiskupije uspostavio u službi božjoj staroslovenski liturgični jezik, a potrebite za to liturgične knjige, Misal i drugo, imala je u smislu konkordata i na njem osnovanih medjusobnih dogovora tiskati Propaganda, ali isključivo za Crnogoru *ćirilicom* (gradjankom). Ruski međjutim crkveni krugovi, kojima uopće nije bio po ćudi ovaj konkordat, nijesu bili ni malo sporazumni ni zadovoljni time, da bi se katoličke liturgičke knjige za Crnogorce tiskale ćirilicom, pa je to ruska diplomacija dala razumjeti knjazu i valjda mu naložila, da se inače stvar uredi, jer knjaz se je sada preko novog barskog nadbiskupa O. Šimuna Milinovića, koji se je upravo radi posvećenja nalazio u Rimu, obratio na Sv. Stolicu s molbom i zahtijevom, da bi se ćirilica zamijenila drugim pismom.¹⁾

¹⁾ Ovamo ciljaju riječi pok. natpopa kod sv. Jeronima d.ra Ivana Črčića upravljene prijatelju u pismu 24. studenoga 1890: »Držim da znate, da tištu u Propagandi misal po slovensku za Crnu Goru: ali *ni ćirilicom ni mladom ni starom* nego glagolicom. Predomislili su se . . . *Morali su se predomisлити* . . . Parčić govori, da za to tiskanje, trebaju najmanje dvije godine! I samo

Usljedi ovakvih vijećanja i uplitanja nepozvanih čimbenika riješilo se je uopće pitanje o tiskanju Misala i nehotice u smislu spomenutih Parčićevih opazaka t. j. da se pridrže glagolska slova i hrvatska recenzija staroslovenskog jezika prema najboljim rukopisima iz XIV. stoljeća i tiskanim liturg. knjigama, koje se tomu približavaju. Dok se je o tom odlučivalo, Parčić je pripremio za tisak drugo izdanje *Rječnika, »talijansko-slovenskoga«* (Hrvatski) 1887.¹⁾ i radio dalje oko Misala tako, da je već bio cio pripremljen u rukopisu i pregledan od oblasti, pa nije trebalo nego da ide u tisak, ali manjkala su potrebna i zgodna slova. On je zato, poznat kao strukovnjak i jedini sposoban za onakav posao, bio pozvan od kardinala D. Bartolinija i po njemu mu je Sv. Stolica izručila i povjerala sav daljnji posao i brigu oko novog izdanja glagolskog Misala. Sa zadovoljstvom i veseljem primio je Parčić nalog i nije se strašio ni poteškoća ni rada: vodio je i nadzirao s rijetkom i neobičnom ustrajnošću sav posao tiskanja Misala od početka do kraja, pa je zato živio odsele više u tiskarni Propagande, nego u svom stanu. Valjalo je najprije lijevati slova. Parčić je sâm priredio matice za lijevanje, a radio je onda pokušaje u svom stanu, pa ga je pri tom ljudska zloba za zahvalu i nagradu okrivila s patvorenja novaca i imao je okapanja s talijanskim oblastima. U samim ovakvim tehničkim pripravama za tisak prošlo je više vremena, jer je imao skoro sve sam urediti. Šutio je i radio neumorno, a da se u javnosti malo ili ništa nije niti čulo niti govorilo o tom. Kad su slova bila gotova, polovicom g. 1890., započelo je slaganje. Dne 21. studenoga 1890. obavio je zadnju korekturu prvih 8 strana ex Proprio de tempore, a 22. siječnja 1893. predao je u tisak posljednjih 8 strana dijela »Pro aliquibus locis«, pa naslovni list s dozvolom izdanja sv. Zbora za obrede od 25. siječnja i. g. Istodobno, dok se

300 iztisak da tištu toga! Valja da diplomacija naredila da samo toliko«. — U drugom pismu dne 22. prosinca 1890. pisao je isti: »Ni 300 da ne štampaju onoga, nego samo 250!! Premaže ter premaže neprijatelj . . .«

¹⁾ Rječnik talijansko-slovenski (Hrvatski). Senj, 1887.. tisak i naklada H. Husterera.

tiskao ovaj glavni Misal, tiskao se posebice mali *Mrtvački Misal*, a malo mjeseci kasnije i Parčićevom nakladom takodjer *Mali azbukvar* za pravilno čitanje glagolice i glagolski *Sacrum Convivium*.

U tri ne potpune godine je bio sav posao dovršen¹⁾ i Parčić je zadovoljno mogao reći: Hvala Ti Bože, kad je pogledao na ogromni i mučni posao, koji je sâm samcat svladao, bez ičije pomoći, a i bez ikakve osobne koristi. Na proljeće g. 1893. bio je novi Misal rasposlan biskupijama, koje su se bile za to prijavile, i po svuda željno očekivan, bio je najradosnije pozdravljen, jer, i ako se nije moglo nabaviti primjeraka po volji, ipak je pomogao u velike i doskočio prijekoju potrebi; k tomu slova imao je čitljiva i za oko ugodna, bez kratice, tisak jasan, a u dijelu »Pro aliquibus locis« nije sadržavao samo mise obične u latinskom rimskom Misalu, nego i druge posebne, a vlastite jednoj ili drugoj biskupiji, u kojoj se glagola, i potvrđene od Sv. Stolice za dotičnu biskupiju. Htio je na taj način učiniti i učinio je za sve biskupije, u kojima žive glagolica, što potpuniji i savršeni Misal. — S ovim si je djelom stekao Parčić neumrljih zasluga pred Bogom i ljudima, pa ga i jest zato Sv. Otac odlikovao imenovavši ga svojim začasnim komornikom i nadarivši ga zlatnom medaljom.

Uz Misal je pod konac iste godine 1893. ugledao svijetlo u Rimu kod Propagande i njegov hrvatski *Ritual*, što ga je prema izdanjima od god. 1640. i 1827. udesio i upotpunio, a dozvolila je Sv. Stolica, da se tiska uslijed potvrde nadbiskupa zadarskoga.

Ovo izdanje glagolskoga Misala, uslijedi vanjskih utjecaja tiskano u vrlo ograničenom broju a potreba bila je velika, bilo

¹⁾ Od 21. studenoga 1890. do 7. lipnja 1891.: tiskao se *Proprium de Temp.* do *Ordo Missae*. Od 11. lipnja do 2. kolovoza 1891.: *Ordo et Canon Missae*. Od 6. kolovoza do 19. studenoga 1892.: *Proprium de Temp. do konca*. Od 4. prosinca 1891. do 22. ožujka 1892.: *Commun. SS.* do *Missae* pro aliquibus locis. Od 30. ožujka do 24. rujna 1892.: sav *Proprium SS.* Od 7. rujna do 8. prosinca 1892.: Početak Misala; Bullae; Rubricae gen. Calend. Od 5. studenog 1892. do 22. siječnja 1893.: *Missae propriae* pro aliquibus locis do konca Misala.

je u kratko vrijeme raspačano, a da Crnogoru, gdje je po konkordatu bila uređena i poraba staroslovenskoga liturgičnog jezika, nije valjda zapao ni jedan primjerak. Radi toga trebalo ga je slijedeće godine ponovno tiskati, a Parčić je bio opet pozvan, da pri tom pripazi i ispravlja.

Nepristrana se je kritika o prijevodu i opremi Misala vrlo pohvalno izrazila, a bez dvojbe je mjerodavan u tom sud prof. d.ra Vatr. Jagića,¹⁾ kojemu stalno nitko poreći ne će poznavanja pravog duha i naravi jezika staroslovenskoga i hrvatskoga. Ali ipak, kada je već i ovo drugo nepromijenjeno izdanje bilo gotovo i mal ne posve razdijeljeno, a isto tako i Ritual, prispješe na Sv. Stolicu od neke strane *anonimna pisma* s neakvim dvojama i prigovorima protiv nekih izraza tobož antidogmatičkih i nedostojnih o Bl. Djevici i presv. Trojstvu, te drugih netačnosti u prijevodu Misala, a osobito

¹⁾ On je u svojem »Archiv für slavische Philologie Bd. XVI.« god. 1893. napisao o novom glagolskom Misalu cijelu kritiku, iz koje crpemo ovo: Napredak u poznavanju staroslovenskoga jezika u devetnaestom stoljeću zahtijevao je, da se ne ponove pogrješke starijih izdatelja misala, Rafaela Levakovića u XVII. i Karamana u XVIII. vijeku, nego da se novo izdanje osnuje na predaji dobrih starih rukopisa te najstarijih tiskanih knjiga. Na mjesto miješanih forma, poluhrvatskih i poluruskih, kako ih je Levaković unio u hrvatsko-crkvenoslovenski misal, valjalo je uspostaviti pravi crkvenoslovenski jezik u starohrvatskoj redakciji. Ovo je učinjeno, i za to kritik izjavlja, da je ovo novo izdanje glagolskoga misala: »triumf slavenske filologije naprama ignoranciji posljednjih dviju stoljeća, te se imamo s razlogom veseliti ovoj praktičnoj porabi rezultata slovenske filologije.« Hvali ljepotu pismena; hvali redaktora i emendatora novoga izdanja Dragutina Parčića. Ovaj je razumio povijest crkveno-slovenskoga jezika, te znao, da je kraj unutarnje jedinstvenosti crkveno slovenski jezik ipak drukčiji lik dobio u Rusa, drugačiji u Bugara, drugačiji u Hrvata i Srba; i za to da se stari crkvenoslovenski jezik u glagolskom, za Hrvate opredijeljenom misalu, imao uslijed historijskoga razvitka pokazati u čistoj hrvatskoj redakciji, na temelju starih rukopisa i najstarijih tiskanih knjiga XV. i XVI. stoljeća. Parčić je to u ovom misalu svagdje učinio tako, te se kritik s njim gotovo posvuda slaže. »Nije premalo, pače je skoro previše pri ovom djelu upotrebljena znanstvena teorija. Spremljeni od Parčića text čini mi se za praktičnu porabu mal ne

Rituala. Radi toga je sv. Zbor Obreda, po odredbi sv. Zbora Indicis, obustavio daljnje raspačavanje ovog izdanja i naredio, da se Misal opet (po treći put) pretiska uvaživši i ispravivši valjda ono, na što su se odnosili dotični prigovori i dvojbe. Kako se čini, ovo je (treće) izdanje sada pri koncu. Potanje nije sve poznato, u čem svi ti tobožnji ispravci sastoje, kakve su naravi i jesu li posve temeljiti i ispravni, ali, jer je Sv. Stolica, dot. Sv. Zbor Obreda, na njih pristao, valja primiti odredbu s dužnim počitanjem.

Ovaj nagli i neočekivani događaj je kan. Parčića silno ožalostio i boljelo ga je, što se je njega prezrelo i nedužna okrivilo, koji je sve žrtvovao i zdušno nastojao, da bude Misal u svemu odgovarao duhu i propisima crkvenim; pa da se je plod njegova marljivog rada od više desetljeća naprečac, i kako je običavao reći, bez ikakva temeljitog razloga, ne odsudio, jer nije bilo što odsuditi, nego iz same sumnje, bojazni, da nije što netačna, povjerio drugim nevještim rukama, da se pregleda, ispravi. On je za sebe bio uvjeren, da je zdušno radio, o svakoj i najmanjoj riječi je bio stalan, da je uzeta iz starijih liturgičnih knjiga, pak se tješio, da je sv. Zbor samo zaveden prividnim nekim razlozima posum-

preučten.« Ovdje misli kritik, da nije trebao Parčić rigorosno posvuda ume-tati jerove, osobito za to ne, da bude laglje čitanje; pa lagljega čitanja radi stavlja još tri opazke. »Inače pako čitav je tekst tako valjano uređen, te se ovoj restituciji in integrum istinito radovati moramo. Neka se u ovom starom i častnom jeziku slava božja glasa posvuda, gdje se je održao prastari privilegij katoličkih hrvata. Samo ne valja zaboraviti, da svako pravo nameće i dužnost. Tko glagolsku misu hoće da dostojno čita, ne smije da mu dosadi trud, čitati ju iz ove glagolski tiskane knjige. Komu bi se ovo morda preteško činilo, neka si upotrebi latinske knjige, ali pri tom neka ne zaboravi, da se ovakovom indolencijom gubiva pravo pozivati se na stari privilegij. Odvisit će dakle od svećenstva, osobito od biskupa i njihove uvidjavnosti, da li će ovaj krasni dar papinskoga instituta (misli na tiskaru i sv. sbor za širenje vjere) blagoslovljeno djelovati.«

»Imao bih, veli dalje, na ovom glagolskom misalu mnogo toga hvaliti, kada bih htio unići u pojedinosti texta. Dosta je reći, da je redaktor nastojao posvuda savjestno, da crpe iz najboljih izvora.« . . .

njao o vjernosti i tačnosti Misala, što ga je on bez ikakve materijalne odštete i bez obzira na sav još svoj duševni i tjelesni napor, ustupio sv. Zboru samo iz ljubavi prema svetoj stvari. Znao se je kad i kad poslije radi toga u razgovoru potužiti prijateljima na ljudsku nezahvalnost i zlobu, ali ipak nije prestao raditi na istom polju, istim smjerom, a ne manjim marom i revnosti nego prije, osvjedočen, da će pravica i istina prije ili kasnije pobijediti. I doista tik pred smrću bio je ponovno umoljen, da bi sudjelovao i pomagao kod pretiskanja Misala, poimence da bi preveo i priredio za tisak najnovije mise, koje još nije mogao unesti u izdanje svoga Misala g. 1893. Time mu je dana najljepša moralna zadovoljština i nagrada za ono, što je bio prije uvrijedjen zlobom¹⁾ drugih; ali, na žalost, nije već mogao da se pozivu odazove i svojoj želji udovolji. Na to smijeraju riječi u posljednjem, pismu što ga je pisao iz Rima dne 30. studenoga 1902. jednome prijatelju u Krk, naime: »Ovo moje preminuće žali me samo za to, što je bilo došlo doba da se dosavrši misal, pak eto Providnost Božja uzteгла mi tu zadovoljštinu. Hvala Bogu.«

¹⁾ Nekoliko riječi iz nekih onih anonimnih pisama, koja prispješe na Sv. Stolicu, protiv Parčićeva Misala i Rituala, ne će biti suvišno, ako se ovdje navede, da se vidi, kakvim su duhom i kakvim »plemenitim« intencijama bila pisana. — Jednomu je pismu farizejski postavljeno za motto: Evviva Maria Madre di Dio! Percant le versioni offensive di Maria, — u pismu pak se pozivom na Ritual B. Kašića nekoji izrazi posve bezrazložno rastežu, kako da bi im se dao drugi smisao. O Kašiću kaže: Se fosse redivivo il ch. teol. Cassich gitterebbe alle fiamme queste blasfeme traduzioni. Završuje pismo refleksijom o: *impudenti traduzioni*, diritto delle genti, *diritto internazionale*; ». . . poichè il Segret. di Stato ha dichiarato di propria bocca a due Prelati tuttor viventi, che nessun esemplare . . . varcherebbe il confine Austro-Ungarico . . . Qualche dottissimo Porp. ha detto che queste inverse versioni . . . eternamente all'ombra . . . I revisori, propongono: o all'indice, o alle fiamme. — Drugo jedno pismo, u kojem »Liturgicae innovationes inter Illyricos catholicos intrudendae retunduntur«, bilo je upravljeno, tobož od »Aliquot ex utroque clero sacerdotibus«, dekanu kard. zbora i prefektom kongregacija, a puno je običnih sumnjičenja i dokazivanja temeljenog na neznanju, što se htjelo pokriti sa izrazima: *impudens, execrabile*

Zadnje njegovo djelo, što je tiskom izašlo,¹⁾ jest treće popravljeno i pomnožano izdanje *Hrvatsko-talijanskog rječnika*.¹⁾ Da je Parčić samo svoje rječnike darovao hrvatskom narodu, već bi njegova zasluga bila velika, jer je doskočio prijekoju nuždi i obogatilo je rijetkim djelom hrvatsku književnost, što pokazuje opetovano izdanje svakog dijela; ali njegovo će se ime spominjati i harna će mu ostati spomen, dok se u zadnjoj crkvi bude glagolalo, radi glagolskog Misala, jer urediv ga sâm i dotiskav ga tako rekući sâm, on je stvorio djelo, koje uvijek, a po gotovo u naše doba, zahtijeva i vremena i volje i znanja i ustrajnosti i velike samozataje, da se svladaju sve poteškoće: on ih je svladao i spasio je povlasticu glagolice od očite propasti, koja joj prijetila radi nestašice knjiga.

Ali uz poznata i spomenuta jur djela ostavio je Parčić još mnogo toga neobjelodanjena u rukopisu, što uređeno što djelomice pripravljeno, i da ga je Bog koju godinu poživio, bio bi bez dvojbe više toga tiskom izdao. Poslije izdanja Misala bila mu je najdraža misao glagolski Brevir, koji preko 100 godina ne vidio novog izdanja, pa je stoga već prije bio počeo zanj marno skupljati gradju. Najprije je za Brčićeve ulomke sv. Pisma učinio *Appendix*, s kojim ih je upotpunio sabrav osobito one dijelove, što dolaze u liturgičnim knjigama; a za tim je posebice uređio i pripremio *Psalterium* s raznim varijantama. Ostavio je i *Lectionarium* t. j. homilije, govore svetaca iz Brevira od 1. nedjelje došamendacium, perniciosi deceptores, panslavico-schismatica et massonico-schismatizantis sectae machinationes . . . ergo poenis afficiantur; a sve su to napisali: »Vobis ostensuri, nostramque exoneraturi conscientiam.« — U pismu pod naslovom: »Interessante saggio delle traduzioni« . . . i opet »Cenni critici sulla traduzione . . .« udara se na jedan ili drugi izraz i riječ, što dolazi drugačije nego u Kašića, ali sve je to više manje samo zlobno natezanje i prevraćanje smisla riječi, a izdaju potajni rovari svoju *svetu* nakanu na koncu pisma: »Ora adunque che tutti conoscono per bene il latino non dovrebbero tollerarsi certe traduzioni . . . che aprono la via allo scisma, e che fanno perdere la gravità ed il decoro liturgico! — Koliko je još toga moralo biti!«

¹⁾ Tisak i naklada »Narod. Lista«, Zadar, 1901.

šća do 4. nedjelje poslije Duhova. Kako je bio od mladih godina uvijek leksikograf i gramatik hrvatski, nije mogao ni staroslovenskog jezika ostaviti u tom pogledu bez posebne svoje radnje. Iz vlastitog je iskustva znao, da pravo značenje svake riječi, što dolazi, budi u Misalu budi u Breviru glagolskom, nije niti može biti svakome poznata, a opet, kao što treba da poznaje latinsku gramatiku i latinski jezik svaki svećenik, koji latinski služi, tako valja da je upućen i svaki glagolaš u staroslovenskom jeziku, ako hoće da zdušno i razumljivo služi sv. Misu ili časoslov obavlja na tom jeziku. Stoga je on uvidio potrebu i napisao »*Grammaticam palaeoslavicae-latinam i Rječnik latinsko-glagolski*. Za franjevački III. red preveo je na staroslovenski *Martyrologium* franj. Reda.

* * *

Parčić je bio doduše od naravi jakog tjelesnog ustroja, ali ipak nije nikada bio osobito stalnog zdravlja. I dok je u Redu bio, a kasnije još više tužio se često sad na ovo sad na ono, pa je stoga poznavajući potrebe i slabosti svoje sprovodio život posve jednostavan i jednoličan i uzdržao se tako do lijepe starosti. Ali naporni i neprekinuti rad od više godina oko Misala, a, kad je dovršen bio, moralna bol radi više manje zlobnih osvada i potvora, kojima kod viših crkvenih oblasti ocrniše i osumnjičiše protivnici njegova djela, uplivala je na njegovo duševno i tjelesno stanje. Nije u istinu za to napustio dotadanjeg svog zanimanja i rada, jer mu je to prešlo u narav i veselilo ga, ali je postao nekako duševno uzrujan i žalostan a i tjelesne ga sile počеше ostavljati. Uznemirivala ga je i zabrinula više stara njegova želučana bolest, pa je stoga često bio prisiljen tražiti lijeka u S. Canciano. Zaprošio je konačno radi starosti i zdravlja kao kanonik sv. Jeronima jublaciju i postigao je, a sklonuli su ga na taj korak bez dvojbe i žalosni događaji, koji su poslije smrti zadnjeg nadsvećenika Crnčića nastali u kaptolu i hospiciju svetojeronimskom, pa i zasnovane promjene, kojima se on, zaljubljen u starine narodne, a sada još pun sumnja i nepovjerenja radi svog slučaja, pa neustrpljiv i ne-

pomirljiv sa svim, što mu nije bilo posve po ćudi, nije mogao prilagoditi. Počeo je i sâm sada sve bolje uvidjati, da se približava konac njegova života. Riječ »Stari smo« često mu bila u ustima; ali nadao se ipak, da će još koju godinu potrajati, jer svi su njegovi stariji, tješio se, doživljeli veliku starost; a put opet do kanarskih otoka ili u Palestinu, znao je u razgovoru primetnuti, da bi djelovao blagotvorno na njegovu narav, te će ga prije smrti morati poduzeti. Zabrinut je bio samo radi pomisli, da nema nikoga, koji bi bio sposoban da nastavi njegov rad, komu bi povjerio i izručio svoje stvari. Ah, znao je uzdahnuti, — kad bi pogledao oko sebe na razne sprave i spise, — sve će to po mojoj smrti poći ni amo ni tamo! Kad je pak vidio, da je u Krku nastojanjem presv. biskupa Mahnića podignuta tiskara, i da se nešto razvija prema njegovim mislima, oživio je na neki način i požurio se prenijeti iz Rima u Krk sve, što god je tamo imao, i počeo je po malo sve te stvari i sprave uređivati veseo, da mu sada ipak ne će biti izgubljene. Pomladio se je i čitavu osnovu zasnovao, što bi još prije smrti imao uraditi. Ovog proljeća već imao je početi; ali neophodno mu se potrebnim činilo prije svega da putuje u sv. zemlju čvrsto uvjeren, da će mu taj put koristiti, pa će se prezimiv u Rimu zdrav i oporavljen povratiti u Krk! Pod jesen prošle godine je doista s talijanskim hodočašćem, komu je bio na čelu milanski nadbiskup kardinal Ferrari, putovao u sv. zemlju, ali Parčiću, sedamdeset-godišnjem starcu, to hodočašće nije donijelo, što je želio, nego pospješilo smrt. Povrativši se s puta u Rim počeo je jače pobolijevati, bolest ga bacila u postelju i na sâm Božić-dan u jutro nakon više — sedmičnih teških boli preselio se je u bolji svijet, da položi Svevišnjemu račun o svom životu i radu.

Pokojni Parčić bio je osobit čovjek, mnogima u mnogočem nerazumljiv, a uzrok su tomu bile prilike, u kojima je živio, što su na njegovu ćud i značaj ne malo uplivala. U mladosti je doista uživao dobar odgoj i njegovi poglavari nijesu propustili, da mu

omoguće tok redovitih nauka, ali vječna šteta što se nije dovoljno paske obratilo posebnim lijepim sposobnostima, kojima ga Bog obdario, a koje se u njem silno isticahu, pa se nijesu sustavno i pod vještom rukom učitelja razvijale, kako bi bilo željeti, nego je sâm po sebi onako, kako ga je nutarnje čuvstvo i želja tjerala, te darove naravi upotrebljavao po svojoj volji prema potrebama i okolnostima, koje ga okružavahu. Uslijed toga se i nije posve posvetio i usavršio u nijednoj grani znanosti ni umjeća, nego je učio sve, što god mu se svidjelo, kako je htio i koliko je mislio, da mu treba. Tako je u istinu postao u pravom smislu riječi praktični enciklopedista, a marljiv, neumoran i ustrajan u radu, kad se je na što odlučio, ali prije toga bi morao promijeniti deset osnova i riješiti množinu kojekakvih poteškoća i dvojba, koje si je sâm umišljao i stvarao. U općenju prijazan, ali nije lako popuštao od svoga osvjedočenja i suda, što bi ga jednom stvorio te ga je znao braniti svom oštrinom i dosljednošću. Nije trpio ni sjaja ni laskanja ni hvale, niti je isticao svoga rada i zasluga, niti je htio o tom govoriti, pače je od toga zazirao, a svojih stvari u opće nije nikome rado povjeravao. Zato ga krivo sudili, koji su držali, da iz škrtosti sprovodi posve prosti život, dok je on već za života, a da za to nitko nije znao, dozvolom Sv. Stolice mnogo toga opredijelio za ustanovu, koja će s vremenom koristiti otočanima, a mnogo opet namijenio onoj svrsi, kojoj je posvetio sav svoj život i rad. U oporuci takodjer ostavio je »Staroslavenskoj akademiji« lijepi novčani iznos, rukopise, glagolske knjige, tiskarske stvari, a presv. Biskupu krčkom, koga je imenovao glavnim svojim baštinikom, označio je znatnu svotu kao zakladnu ustanovu za odgoj mladeži. Time je Parčić postavio krunu svome životu i radu. Njega sada nema više među živima, ali ostala su nam njegova djela tim dragocjenija, što danas nema u nas ljudi, koji bi nesebično, ustrajno i onom ljubavlju nastavili njegov rad. Njegova će uspomena živjeti i ostati trajna u našeg naroda, jer je stvorio djela neprolazne vrijednosti, a svaki svećenik-glagolaš, koji će uzeti u

ruke njegov Misal, da se njime služi, morao bi reći: Slava, mir i pokoj Dragutinu A. Parčiću, jer da nam njega nije Providnost dala i dovela u Rim, i da nije on neumorno i ustrajno radio, bili bi još dugo morali čekati na novo toli žudjeno izdanje glagolskog Misala, a međutim možda bi bilo uslijed prilika našeg doba i našeg naroda i nestalo glagolice s obzorja. Slava mu!

K., na Uskrs 1903.

Daroslav.

U SPOMEN DRAGUTINU A. PARČIĆU.

I.

Za zvjezdane tihe noći ljetne
Gledali smo te nebeske luči,
Košto onaj, što će da prouči
Knjigu ljudske kobi zagonetne.

Gledali smo i duše nam sretne
Bile. I sad mi se gledat sluči
Isti svod taj, al me sjeta muči,
Jerbo tebe više ne susretne

Oko moje. Tvoja zvijezda zašla!
Tvoja duša onamo se vinu,
Kud si gled upirô te je našla

Žudjen počin. Slatko snivaj sinu
Doma si, što kuka ti nad grobom,
Jer ne nadje zamjene za tobom.

II.

Tamo gdje vrh sedam brežuljaka,
Kano labud vrh jezera bijeli
Vječni grad se koči, tu se dijeli
Duh tvoj velji gor iznad oblaka.

Upravo je bila noć onaka,
Kô kad nebo ljudski rod cijeli
Narodjenjem Spasa razveseli,
Te se četa spusti angjelaka,

Da Mu u čast novu pjesan sklada.
U tom zboru ti Ga slaviš sada
Svetitelja naših drevnim slovom,

Što ga malne, da tvog mara ne bi,
Tudja zloba, nehaj naš, istrijebi. —
Vječna spomen trudniku takovom!

Jeremija Bršljanski.

om
pas
obc
poc
sâm
dar
oko
pos
učic
da
pra
kad
des
koje
pop
te g
ni
slug
stva
su c
već
mnc
otoč
sav
akac
stva
bašt
goj
Njeg
djela
bičn
uspe
nepr